

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

A kolozsvári unitárius kollégium értesítője az 1912—1913-ik iskolai évről. Szerkesztette: Dr. *Gál* Kelemen, igazgató; a teológiai részt: *Csifó* Salamon, dékán. Kolozsvár, 1913.

Intézeteink egy esztendei működéséről újra beszámolnak az értesítők. Az iskola életének e képét akarom ismertetni, értelmezni. Örömmel teljesítem e könnyűnek és kényelmesnek hirdetett feladatot.

A jöltevők ünnepélyén *Vári* Albert mondott szép, áhitatos imát. Arról volt és van fogalmam, hogy a hitéletben az angyalok, mint szellemi lények szerepelnek, sőt művészileg a valóságban is többféleképen láttam ábrázolni s mégis furcsán jó nekem, unitárius imában, ilyen összehasonlító értékelést jelző idézet: „Kevéssel vagyunk kisebbek az angyaloknál“. E megjegyzés az ima tartalmosságán semmit sem ront s nem is akar.

Dr. *Gál* Kelemennek gondolatokban és érzelemben egyaránt gazdag megnyitó beszéde az ifjúsághoz van intézve, de e mögött és mellett a hallgatóság is nagyon közvetlenül értesülhet a hála-ünnepélyek lelki szükségéről, az eszmények kultuszának kívánatos gyakorlásáról.

Dr. *Boros* Györgynek a jöltevők ünnepén Brassairól mondott megemlékezése, amely különben Brassai életrajzának egy fejezete, értékes produktum. Egy téves adatát azonban, azt t. i., hogy Brassainak legközelebbi rokona Csegezi Mihályné Albert Ilka volt, helyre kell igazítanom, nehogy ez a köztudatba így plántáltassék át. Csegeziné Albert Ilka, Brassainak leányágon leszármazott negyedízi rokona volt, holott Brassainak jelenleg élő, közelebbi, harmadízi rokona is hét van, negyedízi, azaz olyan, mint Csegeziné Albert Ilka volt, épen harminckét élő rokona van Brassainak.

Dr. *Gál* Kelemen Brassai sírjának megkoszoruzásánál mondott beszédében híven tolmácsolta az utókornak Brassait megértő és méltányló, hálás elismerését.

A másik szép ünnep az intézetben, dr. *Borbély* István tanár beiktatása volt. *Vári* Albert szép imája egészen alkalom-, sőt programszerű, amit *Kozma* Ferenc tartalmas megnyitó beszéde követ.

Dr. *Borbély* István: „A magyar XVI. század vezető eszméi“ címen értekezik. A XVI. sz. történetében, amely század különben a történelem egyik legértékesebb százada, nagyon sok ellentmondás van, úgy, hogy nehéz feladat e korról néhány oldalon tiszta képet adni. Nehéz különösen akkor, ha Magyarországot nem helyezzük kellően az európai milieube. Minden században kimutatható pontosan a nyugati eszmék hatása, de különösen áll ez a XVI. századra, melyben Magyarország politikai helyzetének európai beállítását is nemzetközi helyzetének köszönheti. Ezért a magyar XVI. század vezető eszméinek tárgyalását csak az Európán uralkodó általános eszmék keretén belől tudom elképzelni, aminek kellő kidomborítását nem találom meg e különben értékes székfoglalóban.

Dr. *Gál* Kelemen üdvözlő beszédében arra mutatott rá, hogy a társadalom miatt nem értékeli munkájához méltóan a tanárságot. A közvéleményt alkotó és alakító szülőknek nagyon ajánljuk e mélyreható sorokat elolvasásra.

Dr. *Boros* Györgynek érzelmezhez szóló, közvetlen, elismerő szavai csak buzdításul szolgálhatnak.

Csifó Salamon tartalmas beszéde zárja be az üdvözetek sorát. Leszűrt tapasztalataiban sok igazság van s ezért beszédjének egyes részei különösen megszívlelendők.

A *teológiai intézet* új, kedvezőbb elhelyezést nyert. Szervezetében nincs változás. A lelkész-tanári állásra *Györfi* István alkalmaztatott, aki működését szép sikerrel kezdte meg. Igen örvendetes haladás, hogy az E. K. Tanács intézkedése folytán *Ferencz* József egyházi jogtanácsos közjogot adott elő. Kívánatos, hogy ez állandósuljon. Bölcs intézkedése egyházi főhatóságunknak az is, hogy a teológusokat a doktorátus megszerzésében anyagilag támogatja. *Kiss* Elek volt az első, a ki ezt igénybe vette s doktorátust szerzett.

A hallgatók száma emelkedőben van. Önképzésben, önművelésben is buzgólkodtak. *Sándor* János zenetanár vezetésével önképzőkori dalárdát is alakítottak.

Az alap- és szakvizsgák felsorolásánál elegendő lenne kitüntetésképen a jeles eredménynek a közzététele.

A papnövendékek összesen 5874 K 68 fill. javadalmazásban részesültek, 538 K 54 fill.-rel több a múlt événél.

A *főgimnázium* nevezetesebb eseményei. Az ének és zene intenzívebb művelésére most már külön berendezett terem áll rendelkezésre. A könyvtár is kapott újabb helyiségeket s most már a tanári olvasó átadható lett eredeti céljaira.

Dr. *Gál* Kelement az E. Főtanács újlag megválasztotta igazgatóvá. Egyik klasszika-filológiai tanszéket átalakították magyar-német tanszékké s dr. *Borbély* Istvánnal töltötték be. *Koncz* Rudolf óráit dr. *Borbély* Ferenc és *Gálffy* Zsigmond vették át.

Nem lényeges hiba s csak mint a nagyon gondosan szerkesztett értesítőben levő véletlen ellenmondást említem meg a következőt: „A tanári karban ez évben hosszabb betegség nem fordult elő”. (81 l.) „A 8. dolgozat azért hiányzik, mert a tanár hosszabb ideig beteg volt”. (109 l.)

Újítás számba megy a táncnak a gimnázium épületében való tanítása. A mai viszonyok mellett talán ez az egyedül helyes. Igen üdvös a németnek, mint rendkívüli tárgynak, gyakorlati úton való taníttatása.

A gimnázium igazgatójának céltudatos irányítása és a tornatanár szakszerű vezetése mellett eredményesen kísérleteztek a 10 perces tornával is.

Nagyobb tanulmányi kirándulás nem volt.

Dr. *Jankovich* Béla vall.- és közokt. miniszter úr május 3-án az intézetet meglátogatta.

A vallás-erkölcsi nevelésre is nagy súlyt helyeztek. A fegyelmi és egészségi állapot jó. Ez évben nem kellett járvány miatt szünetelni. Az orvosi jelentésből jóleső örömmel állapítjuk meg, hogy a kollégium egészségügye kitünő kezekben van. Dr. *Tompa* János rendkívül lelkiismeretes munkát folytat. Csekély díjazásának fel-emelését jól kiérdemelte.

A legnagyobb alapítványt (20,000 K) ez évben *Deréky* Gyula tette.

Öröndetes haladást jelent az is, hogy az internátusban a felügyelő tanárok mellett két tanulmányi felügyelőt is alkalmaztak. A konviktusnál szintén örömmel látjuk, hogy a házikézelés az ellátás minőségének és mennyiségének tekintetében bevált. Ez a főszempont, ha valamivel többbe is kerülne.

Az igazgatóság munkássága közül különösen kiemelendő a gimnáziumi és elemi iskolai vallástanítás tervezetének elkészítése.

A tanárikar ez évben is jelentékeny irodalmi munkásságot végzett.

Értesítőkből nem mindig található őszinteséggel, leplezetlenül van felsorolva az is, hogy egyes osztályokban az előírt tananyag-nak melyik részét nem végezték el.

Felvétetett összesen 347 tanuló, osztályvizsgálatot tett 334. Ebből unitárius 220, a múlt évben 210, örvendetes az unitárius tanulók számának állandó emelkedése. Megyék szerint a legtöbben Tordaaranyos megyéből tanulnak: 54-en. Az idegen vallásúak közül az izraeliták vannak többségben: 50-en.

A tanulók magaviselete általában jó. Kevésbé szabályszerű egy tanuló sem kapott, szabályszerű magaviselete 27 tanulóé volt, ami 8,26%. Feltűnően sok az igazolatlanul mulasztott órák száma: 240, 88-al több, mint a múlt évben.

A tanulóknak 20,07%-a kapott elégtelen jegyet, ami normális állapotnak mondható.

A következő rendkívüli tárgyakat tanulták: 1. egészségtan, 2. angol, 3. francia, 4. kézimunka, 5. ének, 6. műének, 7. szabadkézi rajz, 8. gyorsírás, 9. vívás, 10. zene, 11. céllövés.

Szabadkézi rajzot csak 20-an tanultak, 3-al kevesebben, mint a múlt évben. Ez a méltatlanul elhanyagolt tárgy sehogy sem tudja megkapni a középiskolában az öt megillető helyet.

A rendkívüli tárgyak közül énekből az alsó I—V. o. ban 11 tanulóknak van elégtelenje.

A szertárak évi átalánya 1400 K volt; ezenkívül 300 K rendkívüli átalány. 3200 K-al vetítőgépet szereztek. Hisszük, hogy az ebbe fektetett összeg szellemekben megtérül, bár Kolozsvárt elég alkalom lenne hiányát más úton is pótolni. Jéval szükségesebbek a vetítőgépek a vidéki gimnáziumoknak.

Sokat szaporodott különösen a természetrajzi és természet-tani szertár.

Ez adatokat felemlítve, elmondhatjuk, hogy egyházunkban a takarékoság divatja ugyan állandósult, de szűkmarkúságról senki sem beszélhet.

A Kriza-Önképzőkör ez évben is *Pálfi Márton* tanár buzgó vezetése mellett működött. A zenekör 6 nyilvános hangversenyt rendezett. Szép haladás.

A könyvtár gyarapodása 195 mű 315 kötetben, 50 folyóirat, 111 drb. isk. Értesítő. A könyvtárt 105 olvasó használta. Kivettek

összesen 985 művet. Viszonyainkhoz mérten a gyarapodással meg lehetünk elégedve, de a használattal nem. Ha egy olyan gazdag könyvtárban, mint a milyen kolozsvári kollégiumunké, átlagosan — a gimnáziumi tanulókat is ide számítva — 3 napra sem esik egy olvasó, az optimizmussal sem mondható kielégítő eredménynek. Bizonyára nem az olvasókban van a hiba, hanem könyvtáraink szervezetében. Nálunk a könyvtárnokság nagyon szerényen javadalmazott mellékfoglalkozása egy tanárnak, holott egy olyan hatalmas könyvtárban, mint a kolozsvári kollégiumé, egy egész ember is kevés volna. De maradjunk csak a szerényebb kivánságnál. Egy ember feltétlenül szükséges, aki délelőtti vagy délutáni órákban álljon a könyvtárt használó közönség kívánalmainak kielégítésére s tartsa rendben a könyvtárt; írásba nem foglalt kötelessége lenne másfelől, hogy a sok elrejtett anyagot unitáriusok hozzák napvilágra, ne mások kaparják ki.

Azok a könyvbarátok, akiknek adományából nagyrészt kollégiumi könyvtárunk anyaga áll, bizonyára mindnyájan azzal az ideális céllal tették adományaikat, hogy könyveik mindig a nevelés, haladás ügyét, a kultúrát fogják szolgálni. Egyházunknak ezért szent, kulturális kötelessége, hogy mindent elkövessen egy állandó könyvtárnoki állás szervezéséért, mert csak így remélhető, hogy könyvtárunk a mai kor kívánalmaihoz mérten teljesíteni tudja ismeretközli feladatát. Ma már Európa-szerte egyesek és társulatok mindent elkövetnek a könyvtárak népszerűsítéséért s kialakult már a vélemény, hogy az olyan könyvtárra, mely könyvraktárrá alakulva elzárkózik nemes feladatának teljesítésétől, semmi szükség sincs. Csak az a könyvgyűjtemény érdemes a könyvtár elnevezésre, amely könnyen megközelíthető s amely a kulturális közérdeket határozottan szolgálni tudja.

A kollégiumban a konviktusi segélyek összege 19312 K.-t tesz ki, a segélyezések főösszege 35772 K 72 fill., 7242 K 93 fill.-rel több a múlt évinél.

A középiskolák tornaversenyén az unitárius főgimnázium tanulói lettek a győztesek. Az ifjúsági korcsolyaversenyen is unitárius főgimn. tanulók nyerték az első díjakat. *László Gyula* tornatanárt ez az eredmény jóleső érzéssel töltheti el.

Általában megállapítható, hogy kolozsvári főgimnáziumunk kellő és helyes vezetés mellett igyekszik, mind elméletben, mind gyakorlatban a legfőbb morális nevelési cél felé. Ha

a ma felállított legmagasabb eszményt nem is tudja elérni, az elérésre való öntudatos törekvés már magában is előrehaladást, fejlődést jelent.

A székelykeresztúri államilag segélyezett VI. osztályú unitárius gimnázium értesítője az 1912—1913. isk. évről. Szerkesztette: *Pap Mózes* igazgató. Székelykeresztúron, 1913.

Ez értesítőt *Pap Mózes* igazgató nemcsak szerkesztette, hanem dr. Boros György üdvözlő beszédének kivételével a benne levő cikkeket, beszédeket mind ő írta.

A bevezető értekezésnek címe: „Apróságok a mult és jelen középiskolájából“. A tanuló ifjúsághoz van címezve. Készséggel elismerjük, hogy ennek a dolgozatnak nemes intenciója van, de a kérdés beállítása, kiinduló pontja helytelen.

A II. sz. alatti értekezést szintén *Pap Mózes* igazgató írta. Címe: „Szociális érzésre nevelés a középiskolában“. Hangzatos, mutató és egészen modern kérdést tárgyaló cím, de a tartalom nem fedi a címet. Új kérdéstről valami újat vártunk; mindazokat, amiket felemlít minden jóra való tanártestület eddig is megtette, még azelőtt is: mielőtt a szociális szót egyáltalán ismerte volna.

Április 19-én szép ünnep keretében iktatták be a gimnázium új felügyelő gondnokát: *Szent-Királyi Ferenc* ny. ezredest, akit az intézet nevében meleg hangon *Pap Mózes* igazgató üdvözölt; az egyházi főhatóság és a teológiai intézet üdvözlését pedig hatásos beszédben dr. *Boros György* tolmácsolta. Beszédének ez a része: „A kolozsvári (t. i. a gimnázium) legyen a magasabbrendű tudományos igények kielégítője ezután is. A keresztúri a gyakorlati élet szükségleteit pótolja“, egységes középiskolai cél és törvény mellett érthetetlen. A következő mondatban valami „*szakiskola*“-féle van említve, de ez még jobban elhomályosítja a fenti sorokat.

Az unitárius tanárok szokásos értekezletüket ez évben Székelykeresztúron tartották. *Pap Mózes* igazgató elég hünen beszámol az értekezlet lefolyásáról s az ott felmerült gondolatokról, eszmékről.

A gimnázium igazgatósága május 22-én a jóltevők emlékére hálaünnepélyt rendezett. Megnyitó beszédet *Szent-Királyi Ferenc* f. gondnok mondott, alkalmi beszédet *Márton Lajos* VI. o. tanuló; báró Orbán Balázst, a Székelyföld legideálisabb lelkű emberét e sorok írója méltatta. Bezáró beszédet, valamint br. Orbán Balázs sírja megkoszoruzásánál beszédet *Pap Mózes* mondott. Hazafias, lelkes beszédek.

A tanári testület 12 tagból áll, akik közül ötön irodalmilag is számottevően működtek. Több tanár társadalmilag is dolgozott.

Olvasom, hogy *Gálfalvi* Sámuel a klasszika-filológiai szertár, *Lőrinczy Géza* a fizikai szertár s e sorok írója történelmi szertár őrei. Igaz, de hol van a szertárunk? Ez szegénységünknek kétségtelenül jóakarattú leplezése, de erre semmi szükség sincs, minthogy mindenkinek felett való az igazság. A szegénység nem érdemünk, de hibánk, bűnünk sem lehet.

A tankönyvek s a tanmenet nem változtak s ezért a végzett tananyag kimutatása egészen felesleges.

A tanulók a következő rendkívüli tárgyakat tanulták: szabadkézi rajz, egyházi- és műének. Túlterhelésről nem eshetik szó. Mint örvendetes jelenséget jegyezzük fel, hogy a szabadkézi rajzot 33-an, 13-mal többen tanulták, mint a kolozsvári főgimnáziumunkban. Kár, hogy itt sem történt semmiféle intézkedés a szaktanár külön díjazásáért, mert nálunk sok szegény tanulónak nincs meg a tandíjra való 10 koronája, A szaktanár részéről az általános eredmény megállapításánál elég lett volna ennyit jelezni: az eredményt az évvégi kiállításon az érdeklődőknek bemutattuk.

Beíratott összesen 221 tanuló, vizsgálatot tett 217, unitárius volt 123, a múlt évben 104. A tanulók magaviselete általában jó, szabályszerű magaviselete 11, kevésbé szabályszerű 1 tanulóknak volt. Az igazolatlan, vagy amint az értesítő jelzi „nem igazolt“ órák száma 13, ami a kolozsvárihoz viszonyítva nagyon kevésnek mondható. Hiányosság, hogy a statisztikai rovatokban a tanulók előmenetele, magaviselete nincs %-okban kifejezve. Tudomásom szerint utasítva voltunk már régebben a kolozsvárral megegyező statisztikai rovatok készítésére. Az összehasonlításért kiszámítottam s úgy találtam, hogy a székelykeresztúri gimnáziumban a tanulóknak 18·89%-a, míg a kolozsvárban 20·07%-a kapott elégtelen osztályzatot.

A segélyezések főösszege 8160 K 12 fill., 1117 K.-val több a múlt évinél.

A gimnáziumi könyvtár 67 művel 222 kötetben gyarapodott. A tanévben 35 olvasó 51 drb. könyvet használt. A szertárak gyarapodása nagyon szegényes. Legtöbbet a rajzszertár gyarapodott. Feltűnő, hogy míg egyes szertárakban a legszükségesebb tanszerek sincsenek meg, a rajzszertárnál ilyen is látunk, Szontagh Tibor: „Fejéregyházi tájrészlet“, olajfestmény, 80 K. Hogy mi e vásárlás célja, ahhoz külön magyarázat elférne. Érthetetlen luxus.

Az internátus hiányai közismertek. Az egészségi állapot ehhez viszonyítva javult. Ragályos betegség nem volt. Egy tanuló, *Timpenáriu* András III. o. az intézetben elhalt.

A gimnáziumnak 90 drb. tankönyvből álló kölcsönkönyvtára van. Az ifjúsági egyesület dr. *Szolga* Ferenc buzgó vezetése mellett eredményesen működött.

A tanári testületben csak annyi változás van, hogy *Barabás* Tibor helyébe *Lukácsi* Sándor neveztetett ki internátusi felügyelővé.

Változás van a felügyelő gondnoki karban is, amennyiben dr. *Kozma* Endre közjegyző helyébe a múlt évi főtanács *Szent-Királyi* Ferenc ny. ezredest választotta felügyelő gondnokká

Az igazgatóság munkássága közül kiemelendők: 1. Szabályzat az intézeti pénztárnok és ellenőr működéséről. 2. Javaslat az intézet kifejlesztéséről.

Az állami felügyeletet ez évben is *Kuncz* Elek főigazgató teljesítette, aki ez alkalommal az internátus átalakításának és az égetően szükséges konviktusnak kérdésével is behatóan foglalkozott.

A tanulók vallás-erkölcsi és hazafias nevelésére, a kegyeletesség gyakorlására nagy gond fordított.

A fegyelmi állapot megnyugtató volt.

Mindenkinek nagy öröme szolgálhat, hogy az új intézet építése megkezdődött. A gimnázium kifejlesztésének és a konviktusnak ügye jó úton van

Ma, mikor már a vizsgálatokat nem kizárólag közoktatásügyi, hanem közegészségügyi kérdésnek is tekintik, megfontolandó, hogy helyes-e a régi önámítás, hogy minél alaposabb, értsd minél hosszabb ideig tartó vizsgálatra van szükség. Egyelőre be lehetne hozni a Kolozsvárt jónak bizonyult, kevesebb torturával járó rendszert.

Egy fejezetnek a címe: Fontosabb rendeletek és átíratok“. Nyilvánvaló tehát, hogy nem szükséges közzétenni minden rendeletet és átíratot. A közölteknek mintegy fele kimaradhatott volna.

Az Értesítőnek legalább $\frac{1}{3}$ -a kimaradhatott volna.

A gimnázium 1912—13 évi története hosszasan van elmondva. E részben s az egyesektől kapott jutalomdíjak felsorolásánál s általában a személyeknél és az előforduló hatóságoknál sok a szentimentalizmus.

Szentmártoni Kálmán.

Régeni Áron: Unitárius Egyházi Énekek gyűjteménye.

Az unitárius egyház kántorainak évszázadokba visszanyúló óhaj-tása teljesült akkor, midőn *Régeni Áron* kolozsvári unitárius kollégiumi tanító egyháza anyagi támogatásával közre adta négy évi buzgó, szakavatott fáradozásának gyümölcsét: az „Unitárius egyházi énekek gyűjteményét“.

Az épen most megjelent munka egy régi, nagyon is érezhető hiányt van hivatva pótolni. Mert aki ismeri az unitárius egyház kántorainak, énekvezéreinek eddigi kiképzési módját és fokát, az tudja, hogy az bizony nagyon sok kívánni valót hagyott maga után.

Nem szólunk ezúttal kántorainknak arról az igen csekély hányadáról, akik önképzés útján törekedtek a gyülekezeti éneklést és orgonálást a tőlük telhető legjobb igyekezettel arra a színvonalra emelni, — kiki a saját gyülekezetében — mely az egyházi éneklést és orgonálást az abszolút zenei érték szempontjából is értékessé teszi, — bár ezeknek a legjobbaknak is kitűnő szolgálatot tesz a fent nevezett gyűjtemény — hanem kántorainknak azon nagy részéről szólunk, bár minden hátsó gondolat nélkül, kik egy kis önbeismeréssel észreveszik, sőt belátják, hogy a most megjelent gyűjtemény teljesen leleplezi hiányos képzettségüket.

Ezen hiányos képzettségnek észrevérese és belátása pedig kell, hogy az elmulasztottak pótlására serkentsen mindnyájunkat, mert csak így válik a fent nevezett mű az egyháznak azon építő tényezőjévé, mely lenni kíván s lenni hivatva van.

A gyűjteményt Ferencz József uniárius püspök úr Ő méltóságának ajánlja a szerző.

A 131 oldalra terjedő mű alakja a könnyen kezelhető haránt zsebalak. Nyomása és papírja a lehető legjobb.

A gyűjtemény három részre oszlik. Az első részben 56 dicséret, a másodikban 34 zsoltár, a harmadik függelék részben több hazafias és egyéb lélekemelő ünnepségekre szánt ének van. A legtöbbet pár üteny terjedelmű előjáték vezet be. Minden ének végén pedig rövidebb, hosszabb utójáték áll.

Az énekek vegyeskari alakban, illetve orgonaszerűen vannak kidolgozva a négyszólamú tétel szabályai szerint. Ennélfogva úgy vegyeskarra, mint orgonára, vagy mindkettőre együtt is, de különösen a gyülekezeti ének vezetésére kiválóan alkalmas.

Az énekek a legkönnyebb — C, G, D, A, E, F, B, Es és As-dúr, vagy ezekkel párhuzamos moll hangnemekben mozognak.

A szoprán szólam hangmagassága a gyülekezetek átlagos hangregiszterének jól fekszik.

Hogy a magyar prozódia szempontjából nem alkothatott a szerző tökéleteset, annak oka nem annyira a szerzőben, mint inkább a dolog rendkívüli, szinte kivihetetlen nehézségében rejlik. Mert ha valamely 5 szakaszos ének első szakasza prozódia szempontjából teljesen kifogástalan is, a többi szakasznál már a prozódia elleni vétségekkel nagyon gyakran találkozunk. Sajnos, így van ez nemcsak ezen gyűjteménynél, hanem a más felekezetek évszázadok óta újból és újból átdolgozott (horalkönyveiben is. S így lesz ez mindaddig, míg a szakaszos gyülekezeti énekeket az átdolgozott dalforma (durchkomponierte Liedform) fel nem váltja. Addig tűrnünk kell ama bántó jelenséget, hogy a hangsúlytalan szótag hangsúlyos, a hangsúlyos szótag hangsúlytalan ütenyrészre esik.

Az énekek összehangosításánál törekedett a szerző az egyszerűség mellett a változatosságra is, mindenütt megtartván azt a helyes mértéket a változatosságban, mely a dallam alap hangnemét erőszakolt moçalációkkal nem veszélyezteti. Épen ezért mindegyik éneken bizonyos nyugodt egyházas komolyság, méltóság és áhítat vonul végig.

Az áhítat-keltés szolgálatában állanak még az énekekhez fűzött, jól átgondolt s az énekek szelleméhez alkalmazkodó postludiumok.

Általában az egész mű a szerző buzgalmát és szakavatottságát és a kiadó unitárius egyház áldozatkésztségét dicséri.

A gyűjteményt, mely az egyházi levéltáros útján szerezhető meg, tartalmát és kiállítását összevetve azzal az alacsony árral, melyet a kiadó unitárius egyház 5 koronában szabott meg, minden illetékes tényezőnek a legmelegebben ajánlom.

Kolozsvár, 1913. július hó.

Szabó Géza,
tanító, zenekonzervatóriumi tanár.

Újabb adattár a vargyasi Daniel-család történetéhez.

Kiadja vargyasi id. báró Daniel Gábor, nyug. főispán, tisz. unitárius főgondnok. Szerkesztette Kelemen Lajos. Kolozsvár, 1913. Ára 7 korona.

Az a gazdag adattár, amely már eddig is a vargyasi Daniel-családról nyilvánosságra jött, értékes gyűjteménnyel bővült ezen

vaskos kötet kiadása által. Az itt közölt 205 okmány nem csupán a Daniel-családra vonatkozik, hanem az erdélyi egyházi, iskolai és társadalmi életre vonatkozólag is megbecsülhetetlen forrásanyagul szolgál. Kelemen Lajos kolozsvári főgimnáziumunk jeles tanára nagy szakértelemmel válogatta ki a rendelkezése alatt álló bő anyagból azt, ami úgy a családi, mint a köztörténetre nézve kiváló értékkel bír. Úgy, hogy csakugyan „a XVIII. század erdélyi társadalmi életének történetére együtt egy kötetben, sehol sem jelent meg egyszerre olyan szép forrás anyag” aminőt e kötetben találunk.

Abból a szoros kapcsolatból, amely egyházunk és a vargyasi Daniel-család között volt és van, természetesen következni, hogy a család történeti okmányai egyházunk történetére is világot vetnek. E tekintetben kiválóan becses a 23. számú okmány, mely a székelymuzsnai templom elvételét (1647) írja le. Ugyanilyen történelmi értéke van a 71. számú okmánynak, amely 1728-ról keltezve tiltakozást foglal magában egy 1721-ben kelt hamisított unitárius konfesszió ellen. A 78. számú, amely 1733-ban kelt, szintén az akkori egyházi és iskolai állapotainkra vet világot. Úgy a gondos szerkesztő, mint az áldozatkész kiadó hálaára és elismerésre méltó munkát végzett ez újabb adattár közreadásával. V.

A némák megszólaltatása. E címen hasznos és hézagpótló művet adott ki Borbély Sándor, a váci országos siketnéma intézet igazgatója. Borbély Sándor hitrokonunk az irodalomnak nem új munkása. Különösen útleírásai és nyelvészeti megfigyelései ismeretesek sokunk előtt. Ezekben mindenki érdekes olvasni valót és eredeti magyaros felfogást és hangot talált. Jelen műve szakmunka, amelyet első sorban csak a szakemberek méltányolhatnak kellőleg. A mű két részből áll. Egyik része elméleti, melyet a siketnémák tanításával foglalkozók használhatnak. A másik rész gyakorlati, melyet a siketnéma intézetek osztályaiban tankönyvnek lehet használni. Különösen e gyakorlati rész nagy hiányt pótol, mert készen adja a némák kezébe azokat a képeket, amelyek az oktatáshoz szükségesek és amelyeket a tanárok eddig csak nagy fáradsággal tudtak többé-kevésbé sikerült alakban tanítványaik szeme elé állítani. E művek elolvasása világos képet nyújt mindenkinek arról a nehéz munkáról, amelyet a siketnéma intézetek tanárai végeznek, amíg a némák ajkait szólásra megnyitják. Olvasóinknak figyelmébe ajánljuk.

Gf.

KÜLÖNFÉLÉK.

Eötvös József báró. A magyar történelem legnagyobb és legaldásosabb alakjai közé tartozik. Mai szellemi életünk gyökérszálai abba a munkába kapcsolódnak, amellyel ő a nemzeti előhaladásnak útját megmutatta és amelylyel tért nyitott nekünk a mívelt nemzetek közé való feltörekvésre. A nemzeti kultúra értékei között a regényíró, a bölcsész, a publicista, az államférfi eszméi és gondolatai még ma is azok az élő források, amelyekhez a nemzeti genius megújhodni és felfrissülni s erőt meríteni jár. Egész élete a nemzeti eszményekért való küzdelemben folyt le, melyet nemesen, rajongó lélekkel és sohasem csüggedő bizalommal harcolt meg.

Az újjá született Magyarországnak első közoktatásügyi minisztere, aki minták nélkül csupán nagy lelke magasra törő vágyaitól vezetve megalkotja népoktatási törvényünket. Amit az ifjúkor hevületében ábrádnak gondolt: kiemelni hazánkat a tespedésből, ő a legjobbak élén valóra váltotta. Az a javaslat, amelynek kulturát szóró sugarai Jellachich hadainak fegyvereibe törttek meg, egy nagy perspektívájú alkotás, melynek életbe ültetése a jelen és jövő nagyjainak munkáját és serénységét igényli. Oltárt emelt a nemzeti kulturának az iskolában s életszükséglete volt mindennap idejárni imádkozni. Csüggedni nem tudó lélekkel hirdette, hogy az államnak ép olyan kötelessége a nép elemi műveltségéről iskolák felállításával gondoskodni, mint a határok megvédéséről. Ma ez magától értődő gondolat, akkor új és merész remény volt.

A műveltséget a legalsóbb rétegekben akarta terjeszteni, mert meg volt győződve, hogy nagyobb és általánosabb befolyást gyakorol az elemi műveltség általános elterjedése a tudományok és művészetek emelésére, mint megfordítva. Nem tette magáévá azt a felfogást, hogy a világhossz felülről jó. Hála szellemének, hogy ott kezdette alól, a népnevelésnél. Az a mag, melyet e törvényben elvetett, él, gyarapszik, napról-napra terebélyesebb fává erősödik s nekünk sem lehet forróbb vágyunk és óhajtásunk, mint amit ő „Végrendeleté”-ben kifejezett: eszméi győzedelme legyen emlékjele.

Mi pedig születésének századik évfordulóján emlékezzünk a magyar újjászületés e nemes és lángoló hevülésű alakjáról azzal a gondolattal, hogy nem voltunk elég méltók az ő szellemi örökségére, azzal a gondolattal, hogy ő nem a múlté, hogy őt elfelejteni annyi, mint feladatainkat felületesen fogni fel.